

Atlas Een subjectieve kijk op Fryslân

Een nieuwe atlas van Fryslân is klaar. Geen objectieve ditmaal, of een die daar zelfs maar naar streeft, maar juist een boekwerk waarin de subjectiviteit gevierd wordt. Want in het onverwachte en persoonlijke laat een omgeving zich misschien wel beter kennen. Door **Ria Kraa**.

Fryslân, wat is daarvoor een goede omschrijving? Er is de *Bosatlas*, er zijn de economische, politieke, geografische en culturele definities. Allemaal manieren om de provincie zo precies en zo objectief mogelijk te kenschetten. Feiten en cijfers.

Maar wat je daarmee Fryslân? Annelys de Vet is iemand die graag over dat soort vragen nadenkt. Wat is een plaats? Wat is een provincie, een land? Objectiviteit laat ze bij de beantwoording van die vraag graag links liggen. Ze redeneert vanuit de mens: wat betekent deze plek op aarde voor mij? Hoe verhoud ik mij tot de samenleving om me heen, wat raakt me? Die vragen zijn de kern waaruit De Vet (1974) zelf werkt als grafisch ontwerper, en het zijn ook vragen die ze graag aan een groep mensen stelt, om hen daarbij vervolgens te helpen hun antwoorden te verbeelden.

Ze deed het voor het eerst met een groep studenten uit Estland, die ze liet nadenken over wat de Europese Unie voor hen betekende. Aanleiding was de uitbreiding van de EU in 2004 met tien staten uit Midden- en Oost-Europa. Dat resulteerde in *The subjective atlas of the EU, from an Estonian point of view*. Het trof haar, zei ze naderhand, hoe die groep studenten binnen drie weken het abstracte concept van een voor hen nieuwe politiek-economische constellatie kon ontvoeren tot een bundel kritische, persoonlijke, negatieve en positieve, formele en poëtische maar in elk geval altijd onverwachte blikken op de EU. Een verademing vergeleken bij het allesoverheersende maar eenzijdige beeld dat de massamedia schetsen. Daaraan heeft De Vet een broertje dood. Wat zij wil laten zien is de menselijke kant, betrokkenheid, vrijheid, samenwerking, wat mensen van elkaar onderscheidt en wat hen bindt. De eigen verhalen van mensen, dat schetst een minstens zo waarheidsgetrouw beeld als de zogenaamd harde feiten en cijfers.

Is dat nou typisch Fries? Soms niet, maar heel vaak ook wel, dan denk je: Hé! O ja!

mate sluwe persbureaus en voorlichters, toch gewoon op steun van de EU kan rekenen, met wederom Nederland als meest uitgesproken stem. Als burger moet ik in een dergelijke samenleving op mijn hoede zijn en als ontwerper word ik gedwongen om kritisch te zijn. Haar werk moet, vindt ze, in dienst staan van de publieke zaak.

Zij en wij
Ze maakte daarom na de eerste subjectieve atlas ook zo'n boek over Nederland – om te laten zien dat er meer was dan de angstcultuur die in de media overheerst te na twee politieke moorden. En daarna een over Palestina. Want, lichte ze toe, 'we kennen dit land-dat-geen-land-mag-zijn

'Ik vraag mij voortdurend af hoe ik mij kan verhouden tot deze mediasamenleving, waarin populisme de toon en steeds vaker ook de inhoud van het publieke en politieke debat bepaalt, waarin we ons afkeren van voormalig Joegoslavië, ondanks het feit dat de regio onmiskenbaar onderdeel is van Europa, maar waarin tegelijkertijd een land als Servië verhindert wordt om toe te treden tot de EU, met Nederland als nadrukkelijke tegenstemmer. Dit allemaal terwijl Israël, ondanks het stelselmatig negeren van VN-resoluties en de afschrikwekkende oorlog die het voerde in de Gazastrook, maar dankzij de uiter-

veel uit de media, waarin de inwoners bijna altijd in verband gebracht worden met terrorisme. Palestijnen worden op die manier ver van ons afgezet, met het gevolg dat we ons moeilijk met hen kunnen identificeren. Ze blijven een 'zij' en worden zelden een 'wij.'

De Vet heeft het project daarna nog meermalen elders gedaan: in Servië, Mexico en Hongarije. En nu voor het eerst in een provincie in Nederland. Het afgelopen jaar heeft een groep ontwerpers, kunstenaars, architecten, fotografen en studenten van de Academie voor Popcultuur hun hoogstpersoonlijke blikken op Fryslân uitgemaakt. De subjectieve atlas van deze provincie verschijnt volgende week. Een kijkje in de drukproeven laat zien dat de eigen verhalen van de samenstellers nieuwe beelden en perspectieven schetsen. Een alomvattend beeld is het natuurlijk niet en van sommige resultaten kun je je afvragen of dat nou typisch Fries is. „Soms niet”, zegt Roelof Koster, „maar heel vaak ook wel, dan denk je: Hé! O ja!”

Geheimzinnig
Koster, ook grafisch ontwerper en verbonden aan de cultureel dienstverlenende instelling Kunstwurk, was curator en productie leider van het project. De werkwijze van De Vet was aanstekelijk. „Ik was helemaal niet van plan zelf ook echt mee te doen, maar na de eerste sessie dacht ik al: ik ga ook een bijdrage maken.” Koster's grootouders waren in de crisisjaren, net als veel andere Friezen, naar de Randstad getrokken en dreven daar een melkwinkel. Ze pasten zich aan, maar achter de toonbank bleef Fries gesproken worden en toen beppe na het overlijden van pake introk in het ouderlijk huis van Roelof Koster in Apeldoorn, sprak ze dat nog steeds, ook tegen haar kleinzoon wel. En in haar kamer hing een foto aan de muur van haar geboortedorp Allingawier.

Fries en Fryslân: ze waren in Koster's jeugd jaren dus een randverschijnsel, „iets geheimzinnigs”. Maar toch hadden die paar schaarse verwijzingen naar zijn afkomst hun effect. Koster deed in de loop van de jaren veel creatiewerk op Terschelling en voelde zich er thuis. Veertien jaar geleden verhuisde hij naar Fryslân. „Vanwege een combinatie van werk en onbestemd verlangen. Het werkt blijbaar toch door op de een of andere manier, je wortels.”

Hij nam de foto uit grootmoeders huis als uitgangspunt voor zijn bijdrage aan de Subjectieve Atlas en ontdekte dat Allingawier nog steeds precies hetzelfde silhouet had. Dat bracht Koster op het idee om ook van andere dorpsgezichten foto's te verzamelen, er silhouetten van te maken en die op eenzelfde schaal als groep te presenteren in de atlas. „Ik merkte dat het een verwerkingsproces voor mij was, van wat Fryslân voor mij betekende. Als buitenstaander was het toch altijd een beetje moeilijk me te verhouden. Nu is het rustig. Nu weet ik: dit is dus wat me zo trok aan hier: die uitgestrektheid, en in die leegte allemaal plekje waar je terecht kunt, een soort thuishavens.”

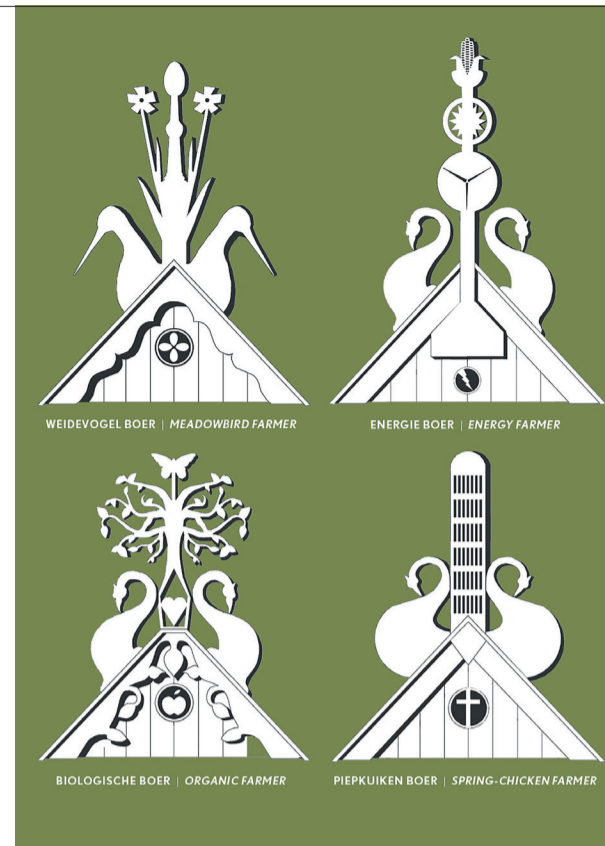
Het zijn immers voor alle deelnemers hoogst persoonlijke onderzoekjes geweest naar wat hen zelf drijft, wat hun link is met de provincie, en dat is per definitie iets wat niet ontstaat is van emotie. De Vets rol was het waken voor het gevaar dat het bij pure emotie bleef. „Er moeten ook feiten verbeeld worden. Alleen worden die feiten op een heel andere manier verzameld.”

Zo bedacht Marijke Jongbloed (Wytgaard, 1982) dat ze sinds haar vertrek naar Utrecht om te studeren en een grotere wereld te ontdekken, de praktische ingesteldheid van thuis miste, het motto van 'Ik doe het één keer voor en daarna moet je het zelf kunnen'. Ze genoot van de grote stad, de openheid ervan, het gemak van nieuwe ontmoetingen, de anonimiteit. Maar hoe was

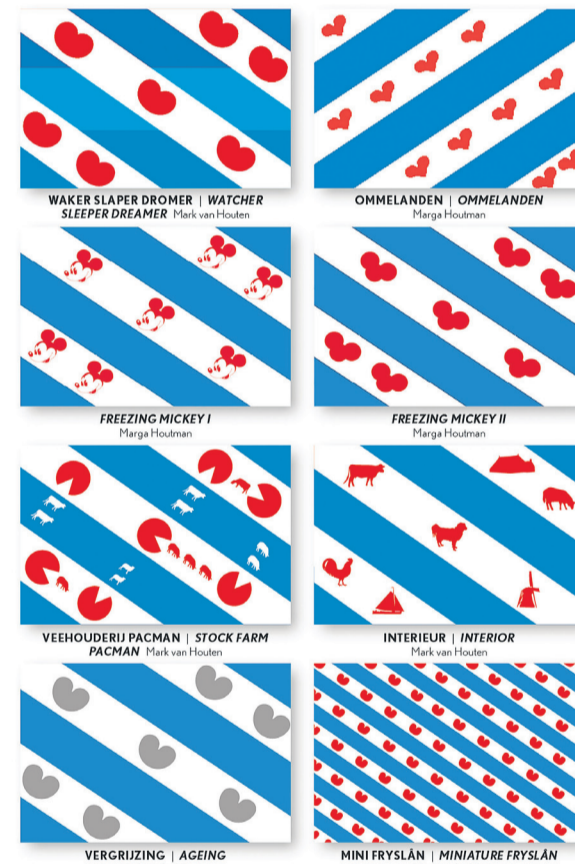
Maar hoe was het mogelijk dat haar leeftijdgenoten allemaal zo hulpeloos waren?

het mogelijk dat haar leeftijdgenoten allemaal zo hulpeloos waren? Niemand kon bij wijze van spreken zelfs maar een band plakken. Zelf had met grote vanzelfsprekendheid het houten gereedschapskistje aanvaard dat ze bij haar afscheid van thuis meekreeg. Daar wist ze wel raad mee. Zo kwam ze op een fotoportretserie van werkbanken en gereedschapsverzamelingen van haar Friese familie, om de zelfredzaamheid te verbeelden. Het is misschien niet exclusief en typisch Fries, maar het vertelt wel 'een' waarheid over Fryslân.

Uilenborden
Architect Nynke Rixt Jukema (Zwartke Haan, 1979) toonde zich vooral gefascineerd door

Van linksboven met de klok mee: Fokko Draaijers kaart van Fryslân, Nynke Rixt Jukema's ontwerpen voor uilenborden, met oranjekoecken laat Tryntsje Nauta zien dat 'typisch Fries' iets anders is dan eenheidsworst, Monique Vogelsang legt het pompebléd-gebruik vast en Anne Faber vond de typische kaatshoudingen de ultieme verbeelding van het fysieke Fryslân. Elke deelnemer presenteerde ook een alternatief voor de vlag.

de vraag wat in deze tijd nog een typisch Friesche boerderij is. Van de meeste nog in bedrijf zijnde pleatsen gaat het typische silhouet van stelp of kop-hals-romp immers allang verloren tussen grote stallen en schuren. En die nieuwe bedrijfsgebouwen hebben nooit meer een uilenbord. Ze probeerde de moderne boerderijtypen te vangen in eigentijdse uilenborden, die aangeven wat er onder het dak gebeurt en zo misschien kunnen zorgen voor een nieuwe herkenbaarheid.

Marleen Andela (Rijs, 1987) werd, toen ze naar Leeuwarden verhuisde, getroffen door de vele graffitiboodschappen, die haar deden terugdenken aan haar jeugd in Rijs, waarvandaan ze zich 'grafiti' herinnerde met een veel grotere eeuwigheidswaarde, namelijk de ingekerfde initialen op boomstammen. Van beide varianten maakte ze een portretserie.

Johan Bouwhuis (Sneek, 1974) merkte dat hij gefascineerd keek naar de vele, vaak grafisch interessante uitgevoerde, namen op huizen en bedrijven. Hij belde aan, vroeg bewoners of hij er een foto van mocht maken en kreeg vaak de mooiste verhalen te horen over de historie en achtergronden van die namen.

Cliché
Er komen veel ongedachte ontwerpen voorbij: Rudi Stuve (Franeker, 1967) laat bijvoorbeeld de explosie aan zpp'ers zien middels een fotoserie van bedrijfsbusjes. Maar ook veel clichéontwerpen zijn ruim vertegenwoordigd – maar dan wel met een twist. Zo is er natuurlijk de oranjekoeke, die Tryntsje Nauta (Bitgummole, 1981) fotografeerde van bovenaf, zodat ze kan laten zien hoe divers en kunstig de vele varianten zijn, en impliciet knipoogt naar de eeuwige vraag: crème of slagroom? Wat iedereen zich ook zal realiseren bij het zien van deze pagina's is de zekerheid dat met het gestaag verdwijnen van steeds meer zelfstandige bakkerijen die rijke bakcultuur aan het verarmen is.

Ook het pompebléd komt in

vele variëteiten terug: Monique Vogelsang (Leeuwarden, 1970) verzamelde een enorme hoeveelheid logo's die het symbool gebruiken en die, nu ze allemaal op één hoop gesmeten zijn, vooral niets-zeggendheid uitstralen. Er is een overzicht van zelfgebreide Friese-vlag-truien die te koop worden aangeboden op Marktplaats en ook de kaartjes die de deelnemers tekenden van Fryslân komt het pompebléd meermalen terug.

Ook de permanente strijd tussen FC Cambuur en sc Heerenveen is verbeeld – Frank Moezelaar (Groningen, 1988) bedacht een variant van het mens-erger-je-niet-spel – en de horizontaliteit van de provincie komt voorbij in een paar schilderijen, maar wordt ook gecontrasteerd met een project over verticaliteit: portretten van bewoners van de bovenste etage van hoge flats. „Schitte-

Impliciet ook een knipoog naar de eeuwige vraag: crème of slagroom?

rend”, die hoge blik vanaf een „modernistische interventie in een romantisch landschap”, erover bedenker Jan Pier Brands (Drachten, 1967) die zich nog een beetje herinneren kan hoe het was vóór die hoogbouw bestond. En natuurlijk bergt de atlas 'de aller mooiste plek van Fryslân' voor de in Sappemeer geboren Mark Buitenwerf (1991): het peron waar de trein naar Groningen vertrekt.

www.subjectieveatlas.info
De Friese editie is vanaf 1 september voor 14,50 euro verkrijgbaar via de webwinkel van de Afijk

